

brechas en el pasado por sendas ya jalonadas por algunos ilustres de antaño y, sobre todo, alienta a las nuevas generaciones a no pensar que en materia de Edad Media está todo escrito. Nada hay más próspero que el conocimiento del pasado de la humanidad, pues por cada jornada que pasa, la propia historia y su interpretación crecen un poco más, lo que hace aún más acertado el axioma *nos sumus quasi nani, gigantium humeris incidentes...* de Bernardo de Chartres (c.1120).

JOSÉ ANTONIO MUNTA LOINAZ
Universidad del País Vasco

Agustín RUBIO VELA, *Joan Aguilar, "escrivà de la Sala" de la Ciudad de Valencia (1423-1425). Voluntad de estilo de las misivas municipales*, Valencia, [s.n.], 2017, 239 pp. ISBN 978-84-697-6997-3.

Repasant la producció historiografia d'Agustín Rubio Vela es veu clarament que es tracta d'un gran coneixedor de la València medieval. Aquest fet li permet afrontar qualsevol tema relacionat amb la ciutat i, especialment, d'algunes de les institucions urbanes més importants. En aquesta ocasió s'endinsa en l'estudi de l'escrivania municipal, un tema ja tractat per ell en diversos articles i sobre el qual va publicar un llibre l'any 1995 i que és de referència obligada per als estudiosos del municipi medieval i del notariat. Es necessari remarcar també que l'experiència de l'autor en l'edició de fonts avala la seva decisió d'enfrontar-se amb l'estudi d'aquesta oficina municipal i de com es genera la documentació, el formulari, l'estil epistolar, l'activitat de l'escrivà que la regeix... El llibre, tot i estar escrit per un medievalista consagrat, es pot emmarcar dins dels estudis de Diplomàtica. Aquesta ciència estudia els documents però també centra la seva atenció en les institucions que generen la documentació.

L'estudi se centra en l'anàlisi exhaustiva d'una oficina fonamental dins de l'entramat administratiu relacionat amb el Consell Municipal: l'escrivania municipal. Aquesta estava regida per un notari, com succeïa amb totes les oficines que havien de tenir un notari al capdavant. Però el llibre tracta, sobretot, de l'activitat d'un dels seus escrivans, Joan Sala, un notari que va regir l'escrivania durant un curt període de temps. Així l'autor delimita molt bé l'objecte de l'estudi, tant des del punt temàtic com cronològic. No obstant, la riquesa de la documentació i la forma que tenia de treballar el notari estudiat fan que no sigui necessari ampliar la cronologia ja que, probablement, això hagués suposat una anàlisi dispersa, generalitzada i poc aprofundida. El resultat és un llibre que analitza amb detall l'activitat de l'escrivà, una anàlisi que s'emmarca també en la crítica textual ja que fa un estudi detallat de les fórmules i de les diferents parts de nombrosos exemples de documents que s'inclouen dins del text. L'autor analitza també l'ús de la llengua, principalment el català i el llatí, amb l'ús de paraules i conceptes que demostren l'alt nivell cultural de Joan Aguilar, que havia treballat en l'entorn del rei abans de ser notari del Consell Municipal. Aquesta formació es manifesta, segons Rubio Vela, al llarg dels textos, missives i epístoles que escriu l'escrivà de la Sala. Al llarg dels sis capítols del llibre es pot veure l'estil i les expressions que utilitza Joan Aguilar en les seves cartes. A tal efecte, l'autor analitza aquestes expressions i fórmules manllevant elements literaris i lingüístics que complementen

àmpliament els dos primers capítols dedicats, respectivament, al notari i el seu context i a l'aspecte general de les missives estudiades. Al llarg del llibre es troben nombrosos exemples que il·lustren l'estudi, convertint aquest en una anàlisi exhaustiva de fórmules, sentències, oracions que demostren el nivell cultural de l'escrivà. Aquests exemples posen de manifest també el coneixement detallat que té l'autor de les fonts municipals, fruit dels anys de treball i estudi sobre la ciutat de València a l'Edat Mitjana. El llibre es completa amb un apèndix documental, annexos amb llistats de paraules (adjectius i substantius i les seves parelles), i uns índexs.

Llegint el llibre hom s'adona que entre la bibliografia s'hi troben a faltar els treballs de Josep Trenchs sobre la Cancelleria reial, treballs que haguessin completat encara millor l'estudi sobre el funcionament de l'escribania del Consell valencià. L'autor hagués pogut comparar el funcionament d'ambdues institucions, com ara els funcionaris que hi treballaven o els diferents passos de la gènesi documental. En aquest sentit també s'hi troba a faltar el *Vocabulari Internacional de Diplomàtica*, una obra que hagués ajudat l'autor a utilitzar encara amb més precisió alguns conceptes que apareixen de forma encertada al llarg del text, sobretot quan es parla de parts dels documents, amb conceptes com *expositio*, *dispositio*, *salutatio*... Aquests elements del discurs documental són també presents en els documents que trobem com exemples al llarg del llibre. Aquestes poques mancances, però, no treuen mèrit a l'obra ja que queden perfectament substituïdes pels treballs de Sevillano Colom sobre la Cancelleria de Pere el Cerimoniós o Martí l'Humà.

El llibre, doncs, és un excel·lent estudi sobre una entitat que forma part de la institució municipal. Aquest treball però també altres del mateix autor i sobre el mateix tema marquen el camí per a nous estudis, ja que dissenya el mètode a seguir per a l'anàlisi i l'estudi de la documentació municipal en general i de l'epistolar en particular. Ja des d'ara és una referència obligada per a qualsevol estudi que es vulgui iniciar sobre escribanies municipals, estudis dels quals estem mancats.

DANIEL PIÑOL ALABART
Universitat de Barcelona

Flocel SABATÉ (ed.), *The Crown of Aragon. A Singular Mediterranean Empire*, Leiden, Brill, 2017, 563 pp. (Brill's Companions to European History; 12). ISBN 978-90-04-34960-5.

Despite its importance in the history of medieval Europe, the Crown of Aragon, for English readers at least, remains very much an unknown quantity, all but completely overshadowed by Castilian Spain. History, as they say, is written by the winners, and Castile morphed into the modern nation-state of Spain, while the Crown, shorn of its Mediterranean appendages, was absorbed and digested by her great Medieval rival. This can only be seen as inevitable in retrospect; in the twelfth, thirteenth and early fourteenth centuries, the Crown of Aragon was more stable and secure, more urbanized and commercialized, more institutionally mature and better integrated into the dynamic world of the Mediterranean. By the late fifteenth century –one Malthusian crisis later– it was Castile, despite its near permanent